

فصلنامه مطالعات کتابداری و علم اطلاعات

دانشگاه شهید چمران اهواز، تابستان ۱۳۹۷

شماره پیاپی ۲۴، صص: ۲۲۰-۲۳۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۱۰/۱۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۰۴/۱۳

بررسی رابطه بین سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای در دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی

سعید غفاری^۱، سمانه فتوحی^۲

چکیده

هدف: پژوهش حاضر به بررسی رابطه بین سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای در دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی پرداخته است.

روش: پژوهش حاضر پیمایشی است. جامعه پژوهش کلیه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی می‌باشند که از بین آن‌ها ۵۰۰ نفر به‌عنوان نمونه به صورت تصادفی انتخاب شدند؛ از این تعداد ۴۰۲ پرسش‌نامه بازگشت داده شد. برای گردآوری اطلاعات از دو پرسش‌نامه طراحی شده مبتنی بر استاندارد قابلیت‌های سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی و مقیاس اضطراب کتابخانه‌ای باستیک استفاده شد.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که رابطه میان سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای در هر دو گروه زنان و مردان دارای تفاوت معنادار است. همبستگی نمرات سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای در زنان ($P=0/046$) و در مردان ($P=0/046$) و در کل ($P=0/009$) است. همبستگی نمرات سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای در مقطع کارشناسی ارشد معنادار ($P=0/009$) است و در مقطع دکتری معنادار ($P=0/668$) نیست و در کل ($P=0/009$) است.

نتیجه‌گیری: با افزایش سواد اطلاعاتی در دانشجویان کارشناسی ارشد، اضطراب کتابخانه‌ای کاهش می‌یابد. در دانشجویان دکتری این ارتباط مشاهده نشد. بیشترین سطح اضطراب با ۳۹/۳ درصد مربوط به اضطراب ملایم است.

واژه‌های کلیدی: اضطراب کتابخانه‌ای، سواد اطلاعاتی، کتابخانه‌های دانشگاهی

۱. عضو هیأت علمی دانشگاه پیام‌نور قم

۲. کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه پیام‌نور قم (نویسنده مسئول)

fotouhi.samaneh@gmail.com

مقدمه

امروزه، در کنار تمامی تلاش‌هایی که از سوی کتابخانه‌ها جهت فراهم‌آوری، سازمان‌دهی و دسترس‌پذیری اطلاعات و منابع اطلاعاتی برای کاربران صورت می‌گیرد، بررسی موانع اطلاعاتی و انجام پژوهش‌های کتابخانه‌ای در این زمینه می‌تواند در ارائه بهتر خدمات و استفاده هر چه مناسب‌تر کاربران از کتابخانه تأثیرگذار باشد (کلیولند، ۲۰۰۴).

برای برخی از دانشجویان، کتابخانه‌ی دانشگاهی محل امنی جهت انجام تحقیق و مطالعه به حساب می‌آید، اما برای برخی دیگر نشانه‌هایی از اضطراب را فراهم می‌آورد که می‌تواند در استفاده موفقیت‌آمیز آن‌ها از کتابخانه تأثیری سوء بگذارد. این اضطراب اولیه در استفاده از کتابخانه می‌تواند منشاء ایجاد اضطراب بیشتر برای دانشجویان و منجر به استفاده غیرمفید از کتابخانه شود (ملون، ۱۹۸۶). اضطراب کتابخانه‌ای زمانی به وجود می‌آید که فرد برای تحقق اهداف پژوهش در کتابخانه اقدام به جستجوی منابع می‌کند و متوجه می‌شود که توانایی کافی برای انجام این جستجو را ندارد. مشخصات این نوع از اضطراب عبارتند از داشتن احساس منفی از جمله: تردید، تنش، ترس و نابسامانی ذهنی (خدیوی، ۱۳۸۳).

در سال ۱۹۷۲ اسووپ و کتز^۱ نخستین بررسی درباره اضطراب کتابخانه‌ای را در میان دانشجویان انجام دادند. این اولین قدم پژوهشی در حوزه یاد شده بود. در سال ۱۹۸۶ ملون مقاله‌ای بنیادی نوشت که در آن اصطلاح اضطراب کتابخانه‌ای به کار رفته بود و به این شکل زمینه را برای پژوهش بیشتر در این زمینه فراهم کرد. به گفته ملون، دانشجویان مبتلا به اضطراب کتابخانه‌ای در گردآوری اطلاعات مورد نیاز خود در تحقیقات کتابخانه‌ای دچار چنان اضطرابی می‌شوند که آن‌ها را از برخورد منطقی و مؤثر با مسأله باز می‌دارد (ملون، ۱۹۸۶). قدم بعدی در این حوزه در سال ۱۹۹۲ توسط باستیک^۲ برداشته شد. وی مقیاس اندازه‌گیری اضطراب کتابخانه‌ای را تهیه کرد که از آن زمان تا کنون به‌عنوان ابزاری برای سنجش اضطراب کتابخانه‌ای استفاده شده است (نارمنجی، ۱۳۸۸). باستیک پنج عامل برای اضطراب کتابخانه‌ای

-
1. Cleveland
  2. Mellon
  3. Library Anxiety Scale (LAS)
  4. Swope & Katzer
  5. Bostick

شناسایی نموده که عبارتند از: موانع کارمندان^۱، موانع عاطفی^۲، موانع احساس راحتی در کتابخانه^۳، موانع آگاهی از کتابخانه^۴ و موانع مکانیکی^۵.

از سویی، با گسترش حوزه‌های تخصصی علوم و افزایش دانش و اطلاعات بشری در این حوزه‌ها و انباشت گسترده اطلاعات در حوزه دانش تخصصی، دیگر امکان انتقال تمام اطلاعات به یادگیرندگان در زمان محدود دوران تحصیلی وجود ندارد و حتی اگر بتوان اطلاعات و دانش موجود در هر زمینه تخصصی را هم به یادگیرندگان آن حوزه انتقال داد با توجه به ماهیت پویای دانش در طول زمان و تغییرات و پیشرفت‌های آن پس از مدت کوتاهی اطلاعات اکتسابی منسوخ شده و قابل استفاده نخواهند بود (الدر و پاول^۶، ۲۰۰۳).

به عبارت دیگر مسأله اصلی در آموزش امروز دسترسی به اطلاعات بیشتر نیست. در حقیقت یکی از مهم‌ترین چالش‌های دانشجویان معنی‌بخشیدن به حجم محتوایی است که با آن روبه‌رو می‌شوند، جذب هدفمند تمامی اطلاعات حتی کم‌حجم‌ترین موضوعات نیز غیر ممکن است. به خاطر انفجار اطلاعات و پیشرفت‌های توأمان در ارتباطات به رویکردهای جدیدی نیاز داریم که در آن‌ها هدف این باشد که به دانشجویان توانایی‌ها و راهبردهای ضروری برای مدیریت اطلاعات عمیق و پرحجم آموزش داده شود. در حرکت به سوی این هدف مریبان دریافتند که تنها راه‌حل بلند مدت ایجاد محیط آموزشی است که در آن دانشجویان نه تنها به یادگیری بلکه به فراگیری نحوه یادگیری نیز بپردازند (گریسون و اندرسون^۷، ۲۰۰۱).

سواد اطلاعاتی یکی از مهارت‌های اساسی زندگی در هزاره جدید شناخته شده است (اسلامی، ۱۳۸۳). سواد اطلاعاتی توسط متخصصان اطلاعات و کتابداری به مدت چندین دهه رونق یافته است. اولین کسی که این اصطلاح را به کار برد، زورکوفسکی^۸ رئیس انجمن صنعت

-
1. Barrier with Staff
  2. Affective Barriers
  3. Comfort with the Library
  4. Knowledge of the Library
  5. Mechanical Barriers
  6. Elder & Paul
  7. Grison & Anderson
  8. Zrkowski

اطلاعات در سال ۱۹۷۴ بود. وی می‌گوید افراد آموزش‌دیده برای به‌کارگیری منابع اطلاعاتی در مشاغل خود که می‌توان آن‌ها را باسواد اطلاعاتی نامید طیف وسیعی از ابزارهای اطلاعاتی و منابع اولیه جهت ترکیب و ساخت راه‌حل‌های اطلاعاتی را یاد گرفته‌اند که در حل مسائل خود مورد استفاده قرار می‌دهند (آیزنبرگ^۱ و همکاران، ۲۰۰۴، به نقل از کورال^۲، ۲۰۰۸). سواد اطلاعاتی باعث رفتارهای اطلاعاتی مناسب در شناسایی، کسب و اشاعه اطلاعات از طریق هر مجرا و رسانه‌ای می‌شود. رفتار اطلاعاتی مناسب فرایند جستجو، بازیابی، شناخت و کاربرد منطقی محتوا است (پریخ، ۱۳۸۳).

با توجه به این‌که دانشجویان دوره تحصیلات تکمیلی بیش از سایر دوره‌ها به منابع اطلاعاتی نیازمند هستند و ملزم به ارائه‌ی طرح و رساله‌های پژوهشی می‌باشند، بررسی موانع دستیابی به‌هنگام و آسان به اطلاعات برای این گروه ضروری است. سنجش میزان سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان منجر به تشخیص و شناسایی عواملی خواهد شد که ممکن است عامل یا مانع دسترسی هرچه بیشتر این گروه به اطلاعات شود. اهمیت اضطراب کتابخانه‌ای و عوامل پدیدآورنده‌ی آن و نقش غیرقابل انکار سواد اطلاعاتی و استفاده از آن در جهت بازیابی، استخراج و سازماندهی منابع علمی توسط دانشجویان باعث شده‌است که این دو مفهوم در برخی موارد با یکدیگر مرتبط باشند. با توجه به اینکه در داخل کشور معدود پژوهش‌هایی در مورد اضطراب کتابخانه‌ای صورت گرفته‌است و در مورد دانشگاه خوارزمی تا کنون هیچ پژوهشی در این مورد صورت نگرفته‌است؛ لذا بررسی رابطه بین سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای در دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی می‌تواند دانش‌افزایی مناسب و نیز کاربرد سازمانی مطلوب داشته باشد. نتایج حاصل از پژوهش از آن جهت حائز اهمیت است که می‌تواند راه‌کارهایی برای بهینه‌سازی دستیابی دانشجویان به اطلاعات مورد نیازشان پیشنهاد نماید. همچنین به مسئولین دانشگاه، کتابداران و اعضای هیأت علمی کمک خواهد کرد تا از وضعیت کنونی دانشجویان آگاه‌شده و امکانات لازم جهت استفاده‌ی مطلوب از منابع اطلاعاتی موجود را فراهم نمایند.

-
1. Eisenberg
  2. Orall

پرسش‌های پژوهش

۱. آیا بین سطح سواد اطلاعاتی و میزان اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی رابطه‌ی معناداری وجود دارد؟
۲. آیا بین سواد اطلاعاتی دانشجویان به تفکیک جنسیت و مقطع تحصیلی تفاوت معناداری وجود دارد؟
۳. آیا بین میزان اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان به تفکیک جنسیت و مقطع تحصیلی تفاوت معناداری وجود دارد؟
۴. همبستگی میان سطح سواد اطلاعاتی و میزان اضطراب کتابخانه‌ای در بین دانشجویان با توجه به جنسیت و مقطع تحصیلی چگونه است؟

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر به روش پیمایشی و همبستگی انجام شده است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی بود (در سال تحصیلی ۹۴-۹۳ تعداد دانشجویان تحصیلات تکمیلی ۶۵۴۸ نفر بوده است) که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای ۵۰۰ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. از میان این تعداد، ۴۰۲ پرسش‌نامه برگردانده و کار تجزیه و تحلیل یافته‌ها بر اساس تعداد مذکور انجام شد.

جهت گردآوری داده‌های مورد نیاز از مقیاس اضطراب کتابخانه‌ای باستیک (۱۹۹۲) و پرسش‌نامه محقق‌ساخته مبتنی بر استاندارد قابلیت‌های سواد اطلاعاتی برای آموزش عالی (ACRL, ۲۰۰۰) استفاده شده است. جهت سنجش روایی محتوا و روایی صوری از نظرات متخصصان و صاحب‌نظران (متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی و سایر رشته‌ها) استفاده شد. پایایی هر دو پرسش‌نامه با استفاده از آلفای کرونباخ سنجیده شد که ضریب به‌دست‌آمده برای پرسش‌نامه سواد اطلاعاتی برابر ۰/۸۷ و ضریب پایایی برای پرسش‌نامه اضطراب کتابخانه‌ای برابر ۰/۹۱ بود. در این پژوهش در بخش آمار توصیفی به محاسبه‌ی نما، میانگین و تحلیل توصیفی پرداخته شده و در بخش آمار استنباطی از ضریب همبستگی پیرسون و آزمون t مستقل استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

با توجه به یافته‌ها، در بین ۴۰۲ دانشجوی حاضر در پژوهش، ۲۵۵ نفر معادل ۶۳/۴ درصد را زنان و ۱۴۷ نفر معادل ۳۶/۶ درصد را مردان تشکیل می‌دهند. ۳۳۶ نفر معادل ۸۳/۶ درصد در مقطع کارشناسی‌ارشد و ۶۶ نفر معادل ۱۶/۴ درصد در مقطع دکتری مشغول به تحصیل می‌باشند.

سطح سواد اطلاعاتی

با توجه به جدول ۱، یافته‌ها نشان می‌دهد که میانگین سواد اطلاعاتی دانشجویان دکتری بیشتر از دانشجویان کارشناسی‌ارشد است. میانگین نمره‌ی سواد اطلاعاتی برای دانشجویان کارشناسی‌ارشد $(۳/۰ \pm ۹۱/۶۲)$ و برای دانشجویان دکتری $(۴/۰ \pm ۰۳/۵۹)$ است. همچنین میانگین سواد اطلاعاتی دانشجویان مرد بیشتر از دانشجویان زن است. میانگین نمره‌ی سواد اطلاعاتی برای دانشجویان مرد $(۳/۰ \pm ۹۶/۵۸)$ و برای دانشجویان زن $(۳/۰ \pm ۹۱/۶۴)$ است.

جدول ۱. وضعیت سطح سواد اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی بر مبنای مقطع تحصیلی و جنسیت

تعداد	انحراف معیار	میانگین	آماره‌ها	سواد اطلاعاتی
۳۳۶	۰/۶۲	۳/۹۱	کارشناسی‌ارشد	
۶۶	۰/۵۹	۴/۰۳	دکتری	
۴۰۲	۰/۶۲	۳/۹۳	کل	
۲۵۵	۰/۶۴	۳/۹۱	زن	
۱۴۷	۰/۵۸	۳/۹۶	مرد	
۴۰۲	۰/۶۲	۳/۹۳	کل	

میزان اضطراب کتابخانه‌ای

جدول ۲ میزان اضطراب کتابخانه‌ای را به صورت کلی نشان می‌دهد. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده ۲۷/۶ درصد از کل پاسخگویان بدون اضطراب کتابخانه‌ای بوده‌اند. این در حالی است که ۰/۵ درصد از پاسخگویان اضطراب شدید کتابخانه‌ای داشته‌اند. بیش‌ترین سطح اضطراب کسب شده نیز مربوط به اضطراب ملایم با ۳۹/۳ درصد است.

جدول ۲. میزان اضطراب کتابخانه‌ای پاسخگویان بر مبنای سطوح اضطراب کتابخانه‌ای

سطوح اضطراب	تعداد	درصد
بدون اضطراب	۱۱۱	۲۷/۶
اضطراب کم	۱۱۹	۲۹/۶
اضطراب ملایم	۱۵۸	۳۹/۳
اضطراب متوسط	۱۲	۳/۰
اضطراب شدید	۲	۰/۵
مجموع	۴۰۲	۱۰۰/۰

بر مبنای داده‌های موجود در جدول ۳، نتایج نشان می‌دهد که میزان اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان کارشناسی‌ارشد بیشتر از دانشجویان دکتری است. میانگین نمره‌ی اضطراب کتابخانه‌ای برای دانشجویان دکتری ($2/0 \pm 48/59$) و برای دانشجویان کارشناسی‌ارشد ($2/0 \pm 56/52$) است. همچنین میزان اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان مرد بیشتر از دانشجویان زن است. میانگین نمره‌ی اضطراب کتابخانه‌ای برای دانشجویان مرد ($2/0 \pm 66/49$) و برای دانشجویان زن ($2/0 \pm 49/55$) است.

جدول ۳. میزان اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان تحصیلات تکمیلی بر مبنای مقطع تحصیلی و جنسیت

آماره‌ها	میانگین	انحراف معیار	تعداد	اضطراب کتابخانه‌ای
کارشناسی‌ارشد	۲/۵۶	۰/۵۲	۳۳۶	
دکتری	۲/۴۸	۰/۵۹	۶۶	
کل	۲/۵۵	۰/۵۳	۴۰۲	
زن	۲/۴۹	۰/۵۵	۲۵۵	
مرد	۲/۶۶	۰/۴۹	۱۴۷	
کل	۲/۵۵	۰/۵۳	۴۰۲	

رابطه میان سطح سواد اطلاعاتی و میزان اضطراب کتابخانه‌ای

تحلیل داده‌های سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای بر مبنای مقطع تحصیلی. برای تحلیل داده‌های مربوط به سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای بر مبنای مقطع تحصیلی از آزمون t استفاده شد. نتایج حاصل از بررسی موانع فرعی ایجاد کننده‌ی اضطراب کتابخانه‌ای بر

مبنای داده‌های جدول ۴ نشان می‌دهد که در هر دو مقطع تحصیلی موانع منابع بیش‌ترین نمره را کسب کرده‌است. این مقدار برای دانشجویان دکتری ($3/0 \pm 27/73$) و برای دانشجویان کارشناسی ارشد ($3/0 \pm 20/73$) است. همچنین در هر دو مقطع تحصیلی کم‌ترین نمره مربوط به موانع عاطفی است. میانگین مربوط به موانع عاطفی برای دانشجویان دکتری ($1/0 \pm 85/91$) و برای دانشجویان کارشناسی ارشد ($1/0 \pm 87/82$) است.

جدول ۴. سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان بر مبنای مقطع تحصیلی

سطح معناداری	درجه آزادی	آماره t	انحراف معیار	میانگین	آماره	
					سواد اطلاعاتی و معیارهای فرعی اضطراب	
۰/۰۱۲	۴۰۰	۲/۵۷۵	۰/۸۴	۲/۶۵	کارشناسی ارشد	موانع کارکنان
			۱/۰۱	۲/۳۱	دکتری	
۰/۸۱۱	۴۰۰	۰/۲۳۹	۰/۸۲	۱/۸۷	کارشناسی ارشد	موانع عاطفی
			۰/۹۱	۱/۸۵	دکتری	
۰/۰۴۳	۴۰۰	۲/۰۲۷	۰/۷۶	۲/۹۳	کارشناسی ارشد	راحتی در کتابخانه
			۰/۸۱	۲/۷۲	دکتری	
۰/۹۷۳	۴۰۰	-۰/۰۳۴	۰/۷۵	۲/۵۳	کارشناسی ارشد	دانش کتابخانه‌ای
			۰/۸۱	۲/۵۳	دکتری	
۰/۴۸۶	۴۰۰	-۰/۶۹۸	۰/۷۳	۳/۲۰	کارشناسی ارشد	موانع منابع
			۰/۷۳	۳/۲۷	دکتری	
۰/۸۹۵	۴۰۰	۰/۱۳۲	۰/۸۳	۲/۲۰	کارشناسی ارشد	موانع فناوری
			۰/۷۶	۲/۱۸	دکتری	
۰/۲۲۷	۴۰۰	۱/۲۰۹	۰/۵۲	۲/۵۶	کارشناسی ارشد	اضطراب کتابخانه‌ای
			۰/۵۹	۲/۴۸	دکتری	
۰/۱۲۷	۴۰۰	-۱/۵۲۸	۰/۶۲	۳/۹۱	کارشناسی ارشد	سواد اطلاعاتی
			۰/۵۹	۴/۰۳	دکتری	

اگرچه نمره‌ی میانگین اضطراب در دو مقطع تحصیلی متفاوت است ولی با استفاده از آزمون t مشخص می‌شود که اضطراب کتابخانه‌ای در بین دانشجویان کارشناسی‌ارشد و دکتری معنادار نیست ($P=0/227$). همچنین مشخص می‌شود که در هر دو مقطع تحصیلی تفاوت معناداری در میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان وجود ندارد ($P=0/127$).

میانگین نمره‌ی موانع کارکنان و راحتی در کتابخانه در دو مقطع تحصیلی کارشناسی‌ارشد و دکتری دارای تفاوت معناداری ($P<0/05$) است. دانشجویان کارشناسی‌ارشد نسبت به دانشجویان دکتری دارای اضطراب بیشتری هستند. باز بودن مخزن کتاب‌ها و امکان دسترسی مستقیم به منابع برای دانشجویان دکتری و نیز تعامل بیشتر با کتابداران و استفاده بیشتر از راهنمایی و کمک آن‌ها ممکن است از عوامل وجود این تفاوت باشد و میانگین نمره‌ی موانع عاطفی، دانش کتابخانه‌ای، منابع، فناوری، اضطراب کتابخانه‌ای و سواد اطلاعاتی در دو مقطع تحصیلی دارای تفاوت معناداری ($P>0/05$) نیست.

برای تحلیل همبستگی میان میزان سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد. یافته‌های جدول ۵ نشان می‌دهد که همبستگی میان این دو عامل در بین دانشجویان مقطع کارشناسی‌ارشد معنادار ($P=0/009$) است اما در مقطع دکتری معنادار ($P=0/668$) نیست. در صورتی که همبستگی در کل دانشجویان (هر دو مقطع تحصیلی) مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد، تفاوت معنادار ($P=0/009$) مشاهده خواهد شد.

جدول ۵. همبستگی بین نمرات سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای بر مبنای مقطع تحصیلی

سطح معناداری	مقدار آماره r	تعداد	خلاصه آماره‌ها مقطع تحصیلی
۰/۰۰۹	-۰/۱۴۲	۳۳۶	کارشناسی‌ارشد
۰/۶۶۸	-۰/۰۵۴	۶۶	دکتری
۰/۰۰۹	-۰/۱۳۱	۴۰۲	کل پاسخگویان

تحلیل داده‌های سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای بر مبنای جنسیت

با استفاده از آزمون t و داده‌های جدول ۶ مشخص می‌شود که در هر دو جنسیت تفاوت معناداری در میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان وجود ندارد ($P=0/463$). نتایج حاصل از

بررسی موانع فرعی ایجادکننده اضطراب کتابخانه‌ای نشان می‌دهد که در هر دو جنسیت، موانع منابع بیش‌ترین نمره را کسب کرده‌است. این مقدار برای دانشجویان مرد ($3/0 \pm 33/66$) و برای دانشجویان زن ($3/0 \pm 14/76$) است. همچنین در هر دو جنسیت کم‌ترین نمره مربوط به موانع عاطفی است. نمره‌ی مربوط به موانع عاطفی برای دانشجویان مرد ($1/0 \pm 96/86$) و برای دانشجویان زن ($1/0 \pm 82/81$) است.

جدول ۶. مقایسه سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان بر مبنای جنسیت

سطح معنا داری	درجه آزادی	آماره t	انحراف معیار	میانگین	آماره‌ها	
					سواد اطلاعاتی و معیارهای فرعی اضطراب	
۰/۲۱۵	۴۰۰	-۱/۲۴۳	۰/۹۱	۲/۵۵	زن	موانع کارکنان
					مرد	
۰/۱۱۶	۴۰۰	-۱/۵۷۳	۰/۸۱	۱/۸۲	زن	موانع عاطفی
					مرد	
۰/۰۰۳	۴۰۰	-۲/۹۶۵	۰/۷۹	۲/۸۱	زن	راحتی در کتابخانه
					مرد	
۰/۰۰۴	۴۰۰	-۲/۹۲۷	۰/۷۸	۲/۴۴	زن	دانش کتابخانه‌ای
					مرد	
۰/۰۱۱	۴۰۰	-۲/۵۵۱	۰/۷۶	۳/۱۴	زن	موانع منابع
					مرد	
۰/۱۰۳	۴۰۰	-۱/۶۳۲	۰/۸۰	۲/۱۴	زن	موانع فناوری
					مرد	
۰/۰۰۲	۴۰۰	-۳/۱۸۲	۰/۵۵	۲/۴۹	زن	اضطراب کتابخانه‌ای
					مرد	
۰/۴۶۳	۴۰۰	-۰/۷۳۴	۰/۶۴	۳/۹۱	زن	سواد اطلاعاتی
					مرد	

آزمون t مشخص نمود که میانگین نمره‌ی راحتی در کتابخانه، دانش کتابخانه‌ای و موانع منابع در هر دو جنسیت دارای تفاوت معناداری ($P < 0/05$) است. در هر سه مورد، مردها اضطراب بیشتری نسبت به زنان دارند. است و میانگین نمره‌ی موانع کارکنان، عاطفی، فناوری

و سواد اطلاعاتی در دو جنس دارای تفاوت معناداری ($P > 0/05$) نیست. اضطراب کتابخانه‌ای در بین دانشجویان زن و مرد معنادار است و دانشجویان مرد دارای اضطراب کلی بیشتری هستند ($P = 0/002$).

یافته‌های جدول ۷ نشان می‌دهد که همبستگی میان سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای در بین دانشجویان زن ($P = 0/046$) و مرد ($P = 0/046$) معنادار است. در کل پاسخگویان نیز این همبستگی معنادار ($P = 0/009$) است.

جدول ۷. همبستگی بین نمرات سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای بر مبنای جنسیت

سطح معناداری	مقدار آماره r	تعداد	همبستگی بین نمرات جنسیت
0/046	-0/125	255	زن
0/046	-0/165	147	مرد
0/009	-0/131	402	کل پاسخگویان

بحث و نتیجه گیری

یافته‌ها نشان می‌دهد که میانگین سواد اطلاعاتی دانشجویان دکتری بیشتر از دانشجویان کارشناسی ارشد و میانگین اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان دکتری کمتر از دانشجویان کارشناسی ارشد است. اگرچه دانشجویان دو مقطع تحصیلی دارای میانگین‌های متفاوتی هستند ولی در میزان سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای، تفاوت معناداری بین دانشجویان وجود ندارد. حریری و نعمتی لقمجانی (۱۳۸۸)، در پژوهشی که در دانشگاه علوم پزشکی ایران انجام داده به این نتیجه رسیده است که اضطراب دانشجویان با توجه به مقطع تحصیلی آن‌ها دارای تفاوت معنی‌دار نیست. کمتر بودن اضطراب دانشجویان دکتری می‌تواند به علت استفاده بیشتر آن‌ها از کتابخانه و افزایش سواد اطلاعاتی آن‌ها باشد. بتل (۲۰۰۴) و گروس و لاتام (۲۰۰۷) این نکته را تأیید می‌کنند که افزایش سواد اطلاعاتی سبب کاهش اضطراب کتابخانه‌ای می‌شود.

1. Battle

2. Goss & Latham

لی^۱ (۲۰۱۱) نیز به این نتیجه رسیده است افرادی که بیشتر از کتابخانه استفاده می‌کنند، اضطراب کمتری دارند. با توجه به بررسی موانع ایجادکننده اضطراب کتابخانه‌ای مشخص شد که میانگین اضطراب در دو مورد راحتی در کتابخانه و موانع کارکنان دارای تفاوت معنی‌دار بوده و مقدار اضطراب در دانشجویان کارشناسی‌ارشد بیشتر از دانشجویان دکتری است. با افزایش سواد اطلاعاتی در دانشجویان کارشناسی‌ارشد، اضطراب کتابخانه‌ای کاهش می‌یابد. در دانشجویان دکتری این ارتباط مشاهده نشد.

بر اساس یافته‌ها میانگین سواد اطلاعاتی در مردان بیشتر از زنان و اضطراب کتابخانه‌ای در مردان بالاتر است. در میزان سواد اطلاعاتی بین دانشجویان زن و مرد تفاوت معنی‌دار نیست، در صورتی‌که اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان مرد بیشتر از دانشجویان زن و تفاوت معنی‌دار است. نتایج پژوهش‌های انور^۲ (۲۰۰۴) و بوئرز^۳ (۲۰۱۰) نشان می‌دهد بین دانشجویان زن و مرد تفاوتی در میزان اضطراب کتابخانه‌ای وجود ندارد، در صورتی‌که در پژوهش حاضر اضطراب در مردان بیشتر از زنان است. میزراحی^۴ (۲۰۰۴) تفاوت جنسیت بر اضطراب کتابخانه‌ای را تأیید نکرده است. پژوهش‌های جیائو، آنوگوزی و لیختن‌اشتاین^۵ (۱۹۹۶) حاکی از اضطراب کتابخانه‌ای بالاتر در مردان نسبت به زنان است.

با توجه به بررسی موانع ایجادکننده اضطراب کتابخانه‌ای مشخص شد که میانگین نمره‌ی راحتی در کتابخانه، دانش کتابخانه‌ای و موانع منابع، در هر دو جنسیت دارای تفاوت معناداری است. در هر سه مورد، مردها اضطراب بیشتری نسبت به زنان دارند. در هر دو جنس افزایش سواد اطلاعاتی باعث کاهش اضطراب کتابخانه‌ای می‌شود. بیش‌ترین مقدار اضطراب کتابخانه‌ای در کل پاسخگویان، در سطح اضطراب ملایم قرار دارد. بیش‌ترین مقدار در موانع ایجادکننده اضطراب کتابخانه‌ای مربوط به موانع منابع و کم‌ترین مقدار نیز مربوط به موانع عاطفی است. اسویگون^۶ (۲۰۱۱) نیز با بررسی اضطراب دانشجویان لهستانی به نتیجه مشابه دست‌یافته است. در پژوهش وی، موانع منابع بیش‌ترین و موانع عاطفی کم‌ترین نمره را کسب

-
1. Lee
  2. Anwar
  3. Bwers
  4. Mirachi
  5. Jao, Onwuegbuzie & Lichtenstein
  6. Swigon

کرده‌اند. دانشجویان از نظر سواد اطلاعاتی و اضطراب کتابخانه‌ای در حد معمول (نرمال) هستند.

پیشنهادات

۱. با توجه به نتایج به دست آمده که نشان می‌دهد بیشترین سطح اضطراب مربوط به اضطراب منابع است، دقت و تلاش بیشتر از سوی کتابخانه و کتابداران برای شناسایی و تهیه منابع مورد نیاز دانشجویان ضروری به نظر می‌رسد.
۲. آشنا کردن کتابداران با پدیده اضطراب کتابخانه‌ای، می‌تواند در کاهش اضطراب دانشجویان و استفاده بهتر از کتابخانه مؤثر باشد.
۳. توجه کتابداران در پایبندی به اصول اخلاق حرفه‌ای می‌تواند در برخورد آن‌ها با کاربران تأثیر داشته و اضطراب را در دو سطح موانع مربوط به کارکنان و موانع عاطفی کاهش دهد.
۴. برگزاری کارگاه‌های آموزش روش پژوهش، مهارت‌های جست‌وجو، گردآوری و ارزیابی اطلاعات در جهت ارتقای سطح سواد اطلاعاتی دانشجویان و ارتقاء کیفیت پژوهشی آنان مفید است.
۵. با انجام تحقیقات بیشتر در حوزه اضطراب کتابخانه‌ای و ارتباط آن با سایر عوامل روان‌شناختی، فرهنگی و اجتماعی می‌توان زمینه را برای برنامه‌ریزی در جهت کاهش این پدیده فراهم نمود.

فهرست منابع

- اسلامی، محسن (۱۳۸۳). *ارائه الگویی برای طراحی و اجرای برنامه خواندن انتقادی و بررسی اثر آن بر تفکر انتقادی و نوشتن تحلیلی*. رساله دکتری، دانشگاه خوارزمی، تهران.
- پریرخ، مه‌ری (۱۳۸۳). *سنجش اثربخشی کارگاه‌های آموزشی مهارت‌های سواد اطلاعاتی*. فصلنامه مطالعات تربیتی و روان‌شناسی، ۵ (۱۲)، ۷۹-۱۰۳.
- حریری، نجلا؛ نعمتی لقمجانی، سمیه (۱۳۸۸). *سنجش اضطراب کتابخانه‌ای در بین دانشجویان*. مطالعه موردی: دانشکده علوم توان‌بخشی دانشگاه علوم پزشکی ایران. *دانش‌شناسی (علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات)*، ۲ (۷)، ۳۹-۵۲.

خدیوی، شهناز (۱۳۸۳). مروری بر اضطراب کتابخانه‌ای در کتابخانه‌های دانشگاهی. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۵ (۱)، ۱۰۹ - ۱۱۴.

گریسون، دی آر؛ اندرسون، تری. (۱۳۸۶). *یادگیری الکترونیک در قرن ۲۱* (محمد عطاران، مترجم). تهران: موسسه توسعه فناوری آموزش مدارس هوشمند (نشر اصلی اثر ۲۰۰۱).

نارمنجی، مهدی؛ نوکریزی، محسن. (۱۳۸۸). بررسی اضطراب اینترنتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های بیرجند و فردوسی در فرایند جستجوی اطلاعات. *علوم و فناوری اطلاعات*، ۲۵ (۱)، ۱۱۱ - ۱۲۹.

- Battle, J. Hastings, S. K. & Turner, P. M. (2004). *The effect of information literacy instruction on library anxiety among international students*. University of North Texas.
- Bowers, S., Hall-Ellis, S., King, E., Green, K., Taylor, C. (2010). *Library anxiety of law students: A study utilizing the multidimensional library anxiety scale*. University of Denver.
- Cleveland, A. M. (2004). Library anxiety: a decade of empirical research. *Library Review*, 53 (3), 177-185.
- Corrall, S. (2008). Information literacy strategy development in higher education: An exploratory study. *International Journal of Information Management*, 28, 26-37.
- Elder, L., Paul, R. (2003). Critical thinking: teaching students how to study and learn [electronic version]. *Journal of Developmental Education*, (27), 36-37.
- Gross, M., Latham, D. (2007). Attaining information literacy: an investigation of the relationship between skill level, self estimates of skill, and library anxiety. *Library & Information Science Research*, 29 (3), 332-353.
- Jiao, Q. G., Onwuegbuzie, A. J., Lichtenstein, A. A. (1996). Library anxiety: characteristics of 'at-risk' college students. *Library and Information Science Research*, 18 (2), 151-163.
- Lee, S., Wagoner, R., Lynch, B. (2011). *An exploratory case study of library anxiety and basic skills English students in a California community college district*. University of California, Los Angeles.
- Mellon, C. A. (1986). Library anxiety: a grounded theory and its development. *College and Research Libraries*, 47 (2), 160-165.
- Mizrachi, D. Snunith, S. (2004). Computer attitudes and library anxiety among undergraduates: a study of Israeli B.Ed students. *The International Information & Library Review*, 36, 29-38.
- Mumtaz A. Anwar, Noriah M. Al-Kandari, and Charlene L. Al-Qallaf. (2004). Use of Bostick's library anxiety scale on undergraduate biological sciences students of Kuwait university. *Library & Information Science Research*, 26, 266-283.
- Swigon, M. (2011). Library anxiety among polish students: development and validation of the polish library anxiety scale. *Library & Information Science Research*, 33, 144-150.